

פרשת בלק, צום י"ז בתמוז וימי בין המצרים

פרשת בלק

"וירא בלק בן ציפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי. ויגר מואב מפני העם מאוד כי רב הוא, ויקץ מואב מפני בני ישראל" (במדבר כ"ב, ב'). פרשת בלק שאותה נקרא השבת, מספרת על ההתמודדות של מואב בבעיה שנקרתה בדרכו: "עם נודד" נופל עליו בדרכו לעבר הירדן המערבי. בלק מלך מואב יודע שהעם כבר הביס 2 עמים גדולים ממנו בהרבה (מלך אמורי ומלך הבשן). כעת הם חונים לפתחו והוא בתבונתו מבין שבכוח הזרוע לא יוכל להם ולכן הוא מזמן את בלעם הקוסם מעבר לנהר. **בלעם ובלק מזהים עפ"י חז"ל כמסוכנים שבאויבי ישראל- מדוע? הם אפילו לא נלחמים בכח הזרוע? הם בסה"כ עוברים יחד ממקום למקום, בונים מזבחות ומקריבים קרבנות. מה מסוכן בזה?**

"ויאמר מואב אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו **כלחוד השור את ירק השדה**... וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה לאמור לו **הנה עם יצא ממצרים, הנה כסה את עין הארץ** והוא יושב ממלי...". (במדבר כ"ב, ד'-ה'). להלן מספר שאלות שכדאי לשים לב אליהן:

עם ישראל התקדם לכיוון מלך מואב וכל ראשי זקני מואב ומדין נאספים לאסיפת חרום לרגל המצב. בתסקיר הביטחוני שמעבירים מואב, הם מוצאים דרך מאוד מעניינת לתאר את האויב הציוני המפלצתי שחנה לפתחם "כלחוד השור את ירק השדה" **מה החשש כאן? האם החשש משור חמוץ האוכל עשב? האם זהו התיאור המפלצתי ביותר שמואב מצאו, בבואם לתאר את ישראל? לפחות היו מתארים את האויב כשור במלחמת שוורים ולא תיאור כל כך פסטורלי ושקט של שור אוכל עשב!**

מה הכוונה כיסה את עין הארץ? הפעם היחידה שביטוי זה מופיע הייתה במצרים במכת הארבה שם נאמר "הנני מביא מחר ארבה בגבולך וכיסה את עין הארץ..." (שמות י"ד-ה')?

האם בלק לא ידע את שמו של העם שיצא ממצרים? כבר בפסוקים הקודמים ראינו שכתוב: "וירא בלק בן ציפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי"- כלומר זה לא עם אנונימי, ובלק יודע היטב במי מדובר. **מדוע בלק משתמש סתם במונח "עם" ללא שם וכתובת? מה פירוש "הנה עם יצא ממצרים"? הרי העם הזה מסתובב כבר 40 שנה במדבר. אין מי שלא שמע עליו. אז מה הפירוש "הנה"? - כאילו שמופיע רק עכשיו עם באופן פתאומי בלי שאף אחד שמע עליו? בלק מגלה את האנטישמיות במיטבה. בכל תיאוריו את העם היהודי הוא מגלה את שאיפותיו הכמוסות. בעל העקידת יצחק (ר' יצחק ארמה) מסביר את משל "השור הלוחך עשב" באופן הבא: בלק מתאר את עם ישראל כשור עם לשון ארוכה שיהרוס את העולם כולו וכל מה שמסביבו, כשם שהשור מכסח את כל הירק שסביבו בשעה שלוחך עשב. לדידו של בלק, אין כאן עם, יש כאן ארבה (ש"כיסה את עין הארץ"). הבעיה הזו של העם הזה לטענתו של בלק מצריכה טיפול, כמו טיפול במגפה/בארבה שמכסה את הארץ.**

בלק פגש את ישראל בסופה של שנת ה-40 בדרכם לארצם. את המהלך הזה בלק ביקש לעצור, אך לא ע"י מלחמה. בלק ניסה בכל מחיר לנתק את העם מהשורשים שלו וניסה להציג שמדובר בעם ללא זהות, ללא ייעוד, ללא היסטוריה וללא זיקה לארץ ישראל. בלק לא היה מוכן לקרוא לעם "בני ישראל", כיוון שהבין שקריאה בשם היא הכרה בתפקידם בעולם. בלק ביקש לנתק את הקשר בין העם לאלוקיו – ולכן אמר "הנה עם"- כלומר סתם עם יצא ממצרים, ללא תפקיד וללא ייעוד (למרות שידע טוב מאוד מי העם הזה שכבר מסתובב 40 שנה במדבר).

בלק פנה לבלעם כדי שיקלל את העם ויצור נתק בין העם לבין אלוקיו. לאחר שבלעם ראה שכל קללותיו הפכו לברכות והוא אינו מצליח לקלל את עם ישראל הוא ייעץ לבלק עצה השווה אלף קללות: אם רצונך לנתק את הקשר בין העם לאלוקיו, תדאג לפרק את התא המשפחתי, תיתן לבני ישראל להשתלב ולהיטמע עם בנות מדין. כך באופן טבעי, עם השנים יסתובבו הרבה ילדים שלא יודעים מי האבא שלהם ושאינם קשורים לסבא שלהם. הם פשוט ייבלעו בין העמים וכך יישחק הקשר שלהם לאביהם שבשמים. כך לא יהיה יותר חס ושלום, עם ישראל. חז"ל מפנים את תשומת לבנו כיצד שמו של בלעם מעיד על מהותו. "בלעם" = בלע עם". בלק שפעל כעצת בלעם שלח

את בנות עמו לפתות את ישראל. בני ישראל נלכדו ברשת והתחילו לזנות עם בנות מואב ואף זבחו לאליליהם. השיא היה: "ויצמד ישראל לבעל פעור" (כ"ה, ג') לא רק עבודה זרה סתם, אלא היצמדות ממש! כתוצאה יש מגפה בעם שבה מתים 24,000 איש ואז המגפה נעצרת.

"לבן הוא בלעם" - מה הקשר בין לבן לבלעם? התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל מסביר שלבן הארמי הוא בלעם (כ"ב, ה'). אין הכוונה כמובן שהם אותו איש, כיוון שהיו בתקופות שונות לחלוטין, אך הכוונה היא שלבן ובלעם יש אותו שורש ואותה מגמה משותפת. כל מה שלבן הארמי ביקש לעשות ליעקב היה, להשפיע עליו ולשכנע אותו שישאר בחרן ושלא יחזור לאבא יצחק שחיכה לו בארץ ישראל. לבן פנה ליעקב ואמר לו לשם מה לך לחזור? יש לי אלטרנטיבה: בא תישאר כאן איתי ותשתלב במרחב הארמי החדש, למה לך להיות קשור כל כך לשורשים, להיסטוריה ולארץ ישראל? תשתחרר קצת... מה רע לך בארם כאן יחד איתי...? לבן בדיוק כמו בלעם הוא האנטיזה לחיבור בין בניס לאבותיהם.. כל מהותו של לבן היא לא להיות בן (לבן = לא בן). בלעם (בלא עם) ולבן, מנסים בכל מחיר ובאופן שנראה הכי נקי שיש (אם נשים לב, ללבן ובלעם אין "דם על הידיים" הם אינם הורגים ורוצחים כמו פרעה ואחרים הם בסה"כ מקללים, או בסה"כ מנסים לשכנע או לתת עצות), לחסל ולעקור מהשורש את כל עם ישראל ולא רק חלקים ממנו ולכן נחשבים למסוכנים שבאויבנו.

"האתון המדברת ובלעם הנביא"

"ויפתח ד' את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלוש רגלים" (במדבר כ"ב, כ"ח) - פי האתון הינה אחד הדברים שנבראו בבריאת העולם בערב שבת בין השמשות (פרקי אבות פרק ה משנה ח': "עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, ואלו הן...פי האתון").

בלק מלך מואב שלח שרים חשובים להביא את בלעם כדי שיקלל את עם ישראל. הקב"ה אמר לבלעם שלא ילך עימם ולא יקלל את עם ישראל. בלעם החליט בכל זאת ללכת עם שרי מואב. ה' כעס על בלעם ושלח מלאך שניצב בדרך וחרבו שלופה בידו. בשלב ראשון רק האתון ראתה את מלאך ה' והיא סטתה מהדרך 3 פעמים. בלעם שלא ראה את מלאך ה', כעס על אתונו והכה אותה במקל בכל פעם שסטתה מהדרך. ואז התחולל הנס: האתון דיברה אל בלעם והוכיחה אותו על כך שהרביץ לה ומיד אח"כ הקב"ה פקח את עיני בלעם כדי שיראה את מלאך ה' עם חרבו השלופה. **מדוע היה צורך בנס מיוחד זה של "פי האתון"? האם הדברים היו פחות חזקים אם היו נאמרים לבלעם ע"י המלאך בעצמו? מדוע היה צריך ליעד בריאה מיוחדת כבר מששת ימי בראשית לצורך כך? שאלה נוספת היא מדוע נבחר דווקא בלעם, שהיה ההיפך הגמור מכל דבר הקשור לקדושה, איש מושחת ובעל מידות גרועות, כנביא לאומות העולם?**

דווקא בגלל שכל כולו של בלעם הרשע היה משועבד לחומר ולתאוה הוא נבחר לנביא לאומות העולם ללמד אותנו על ההבדל העצום שבין נבואת נביאי אומות העולם החומרית והשפילה, לנבואתם של נביאי ישראל שהגיעו למדרגתם רק לאחר שהתקדשו והיטהרו ונעשו ראויים להתנבא. בלעם שהיה משועבד לחומר נותר בשפלותו למרות שזכה לגילוי שכינה. בלעם היה רק אמצעי להעביר את נבואת ה'. למרות שהוציא מפיו דברי נבואה נשגבים נשאר בשפלותו ולא היה לו קשר למה שאמר. על כך רומז בדיוק הנס של פתיחת פי האתון. ברור לכולם שאפי' שהאתון דיברה באופן ניסי, היא נשארה אתון במהותה! היא לא הבינה כלום ממה שאמרה. הדברים שאמרה לא עשו עליה רושם ולא רוממו אותה היא ורק שימשה ככלי להעברת המסר. (לכן היא גם נהרגה מפני כבודו של בלעם כמו כל אתון שאין לה חשיבות). כשם שהדברים שנאמרו ע"י האתון לא השפיעו עליה, לא עשו עליה רושם והיא נשארה אתון במהותה, כך הדברים גם אצל בלעם ואצל שאר נביאי אומות העולם שנשארים בשפלותם. זו הסיבה שפי האתון נבראה בזמן בריאת העולם ללמדנו שהקב"ה כבר בזמן בריאת העולם הבדיל בין דרגת נביאי אומות העולם (שהם כחמורים לנבואתם) לדרגת נביאי שראל.

צום י"ז בתמוז וימי בין המצרים

השנה י"ז בתמוז יחול בשבת הקרובה ולכן הצום נדחה ליום ראשון. צום שבעה עשר בתמוז הנו 1 מ-4 התעניות על חורבן הבית המציין את היום שבו הובקעה חומת ירושלים לפני חורבן בית המקדש השני. (3 התעניות הנוספות על חורבן הבית הן: י' בטבת שבו החל המצור על ירושלים ע"י נבוכדנצר, ט' באב שבו חרב בית המקדש הראשון והשני ו-ג' תשרי-צום גדליה שבו נרצח גדליה בן אחיקם שהנהיג את שארית הפליטה לאחר חורבן הבית הראשון). צום שבעה עשר בתמוז נמשך מעלות השחר ועד צאת הכוכבים. ביום זה מתחילים ימי בין המצרים (המכונים גם "שלושת השבועות") הנמשכים עד תשעה באב ונוהגים בהם מנהגי אבלות ההולכים ומחמירים ככל שמתקרבים לתשעה באב.

הסיבות לתענית:

המשנה, במסכת תענית ד', ו' מספרת לנו ש: "חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז... נשתברו הלוחות, ובוטל התמיד, והובקעה העיר, ושרף אפוסטמוס את התורה, והעמיד צלם בהיכל..."

נשתברו לוחות הברית - ביום ט"ז בתמוז עשו עם ישראל את עגל הזהב ולמחרת ירד משה מהר סיני ושיבר את לוחות הברית.

הופסק קורבן התמיד - בכל יום ויום היו מקריבים בבית המקדש שני כבשים, אחד בבוקר ואחד בערב. גם בזמן המצור על ירושלים היו הכהנים מקריבים, אולם לפי המתואר בכתבי יוסף בן מתתיהו, בשבעה עשר בתמוז נבקעו חומות הר הבית וגם הכהנים נקראו להילחם ולא היה כהן טהור שיקריב את התמיד. הסבר אחר ניתן על פי האגדה בגמרא, ומובא גם אצל יוסף בן מתתיהו, על מקרה שקרה בזמן מלחמת האחים החשמונאים יוחנן הורקנוס ויהודה אריסטובולוס. אחד האחים צר על אחיו השני שהיה בירושלים. במהלך המצור היה סיכום בלתי כתוב בין הצדדים בו כל יום משלשלים מן החומה כסף ובתמורה מעלים בחזרה שני כבשים בשביל קורבן התמיד. עד שבא זקן יווני אחד והציע להעלות חזיר במקום כבש (ובכך לשבור את רוח הנצורים בתוך העיר ירושלים) והגמרא מספרת שכשהעלו את החזיר, במקום את הכבשים, נעץ החזיר את ציפורניו בחומה "והזדעזה הארץ ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה".

נפרצו חומות ירושלים בזמן המצור - באותו יום ממש שבו בוטל קורבן התמיד.

נשרף ספר תורה - על ידי איש בשם אפוסטמוס, שהיה ככל הנראה הנציב הרומי בארץ ישראל וייתכן כי הכוונה לטיטוס או לאדריאנוס

הועמד פסל לעבודה זרה בבית המקדש - ע"י אפוסטמוס.

רקע היסטורי – חורבן בית ראשון ושני

לפי מסורת חז"ל בית המקדש הראשון נבנה ע"י שלמה המלך בשנת 830 - לפנה"ס, ועמד על תילו במשך 410 שנים. בשנת 420 - לפנה"ס נחרב הבית ע"י נבוכדנצר מלך בבל, שהגלה את העם לבבל למשך 70 שנה. בשנת 350 - לפנה"ס, עזרא ונחמיה חזרו עם הגולים ובנו את בית המקדש השני שעמד על תילו במשך 420 שנה. בשנת 70 לספירה בית המקדש השני נחרב ע"י טיטוס-המצביא הרומאי, בנו של המלך אספסיינוס.

בית המקדש הראשון והשני לא חרבו פתאום "כרעם ביום בהיר". היו סימנים מקדימים, הרבה לפני כל חורבן וניסיונות בלתי פוסקים של הנביאים באותה תקופה (ישעיהו, ירמיהו, זכריה, עזרא ונחמיה) להניא את העם מחטאיו ומדרכו הרעה. רק לאחר שהעם סירב באופן עקבי להקשיב לדברי הנביאים שהביאו את דבר ד', הגיע החורבן.

הסיבות לחורבן

המקרא וחז"ל זקפו את חורבן בית המקדש הראשון לחטאיו של עם ישראל ולריקבון מוסרי. על פי המקרא, עיקרו של החטא היה, המנגנון השלטוני שהושחת. השופטים רדפו שוחד ושלמונים, השרים סררו והיו חברי גנבים מושחתים (ישעיה פרק א' כ"ג). הכהנים וחכמי העם עבדו עבודה זרה בבית המקדש עצמו. (יחזקאל פרק ח'). ירמיהו זוקף את הרס ממלכת יהודה גם לחובת המדיניות של מלכי יהודה האחרונים, שסמכו על "משענת קנה רצוף" וכתרו ברית עם מצרים המתפוררת כנגד בבל שהייתה אז בשיא כוחה הצבאי והמדיני. **חז"ל מסבירים**

שבית המקדש הראשון חרב בשל 3 עבירות חמורות עליהן אנו מצווים ב"ייהרג ובל יעבור"- כלומר אדם מישראל צריך למסור את נפשו ובלבד שלא יעבור על מצוות אלו: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים.

בית המקדש השני חרב בשל שנאת חינם.

איזה חטא חמור יותר? אנו רואים שהגלות אחרי חורבן בית ראשון הייתה 70 שנה, אולם לצערנו גלות בית שני

נמשכת עד היום כ-1,945 שנים!!! המסקנה הברורה והמתבקשת הנה שעוון שנאת חינם, חמור יותר אפי'

מהעבירות שאדם מישראל מצווה למסור נפשו עליהן כפי שהיו בימי הבית הראשון!

מאחר שבית המקדש השני שעמד על תילו חרב בשל שנאת חינם, ברור שבית המקדש השלישי לא ייבנה כל עוד

לא תהיה "אהבת חינם". ניתן להביא עוד מספר דוגמאות לכך שעוון שנאת חינם (חטאים בין אדם לחברו) חמור

יותר, אך נסתפק בדוגמה אחת נוספת: החטא של אנשי דור המבול (המתואר בספר בראשית) היה בגין עוונות שבין

אדם לחברו-אנשי דור המבול לא נהגו כבוד אחד בשני: גזלו, בזזו, רצחו וכו'. **סופו של דור המבול היה שנכחד כולו!**

לעומת אנשי דור המבול אנו מוצאים את אנשי דור הפלגה שחטאם היה ביחסם לקב"ה. בינם לבין עצמם הם היו

מאוד מאוחדים, אך הם רצו לבנות מגדל גבוה שראשו מגיע לשמים וכך להגיע לקב"ה למרוד בו ולהחליף אותו.

סופו של דור הפלגה (ומכאן גם שמו-לשון פילוג) היה שד' הפיץ אותם בעולם. **דור הפלגה פוזר והופרד אך לא**

נכחד!

יהי רצון שבתקופה זו של ימי בין המצרים, (שבעז"ה ייהפכו לנו במהרה לששון ולשמחה) נדע להיזהר מפני

"מלכודות בלעמיות" כאלה ואחרות, שנרבה באהבת חינם ושנחזק את הקשר הבל ינותק עם ארצנו ואלוקינו.

שבת שלום,